

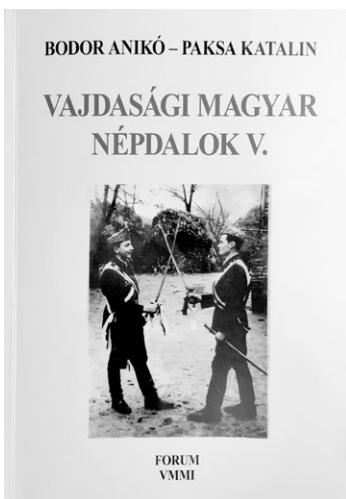
Vajdasági magyar népdalok V.

Ezzel a kötettel nemrég egy rendkívül nagyigényű sorozat fejeződött be az újvidéki Fórum Kiadó és a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézet kiadásában, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézetének közreműködésével. E sorozatot, mely mintegy édestestvére a Magyar Népzene Tára köteteinek, **Bodor Anikó** indította el 1997-ben azzal a céllal, hogy „a vajdasági tarka eredetű magyar népeség népdalkincsének színe-javát a közművelődéssel megismertesse.” Az eddig megjelent négy kötet felöleli a lírai dalokat, balladákat, betyár- és pásztor-dalokat, párosítókát, lakodalmasokat, valamint az énekes gyermekjátékokat.

A nem rég megjelent V. kötetben pedig a jeles napi szokások és jeles időszakok énekei kaptak helyet. E nagy munka végleges összeállításában Bodor Anikó már nem vehetett részt. Ezt a Vajdasági Magyar Nemzeti Tanács elnökének, *Hajnal Jenőnek* kérésére **Paksa Katalin**, az MTA doktora, népzene tudós végezte el, akit több évtizedes szakmai és baráti kapcsolat fűzött a sorozat elindítójához. Nagy munkájában számos szakértő segítette mind a Vajdaságból, mind az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet Népzene-és néptánc-kutató osztálya munkatársai közül.

A kötet 46 gyűjtő anyagát foglalja magában. Köztük viszonylag kevés a hivatásos népzene-kutató, ellenben van tanár, orvos, pap és néprajzkutató. A közölt anyag újdonságot jelent nem csak a nagyközönség, hanem a tudományos kutatók számára is, mert mint Hajnal Jenő a gyűjtemény előszavában írja: „monografikus áttekintést nyújt – népzenei, zenetörténeti és néprajzi vonatkozásban egyaránt – a Dél-Alföld egyik sajátos tájáról, egy olyan vidékről, amely már csaknem egy évszázada kisebbségi léthelyzetben őrzi és élte zenei anyanyelvét is.” A kiadványhoz hangzó melléklet is tartozik 113 példával, melynek hallgatása során az élő népi előadásmód minden szépségét élvezhetjük.

A Bevezetőben a szerző igen magvas tanulmányát olvashatjuk, melyben sokoldalúan tárja elénk, összegzi a kötetben található népszokások jellemzőit. Megtudhatjuk, hogy a Vajdaság zenefolklórában a teljes

magyar nyelvterület öt népzenei dialektusából az egy moldvai kivételével a többi négy mind képviselve van, mivel a török kiűzése után Magyarországnak szinte minden megyéjéből jöttek ide telepések, akik a soknemzetiségű új környezetben is megőrizték otthoni hagyományukat. E folklórkincs idővel az együtt élés során összecsiszolódott, honosult, összességében rendkívül gazdaggá, színessé, változatossá vált.

„A falusi emberek életébe – még a 20. század első felében is – szervesen illeszkedtek az énekekkel, zenével egybekapcsolt ünnepek, amikor a nehéz fizikai munka után megpihentek, a küzdelmes hétköznapi gondjait félretették. Az időt az esztendő jeles napjaihoz és időszakaihoz mérték.” Írja a szerző. Majd elemzi a jeles napokhoz fűződő énekes népszokások történeti, valamint zenei gyökereit, a szokások lefolyásának mikéntjét, és a dallamok egységes zenei stílushoz nem köthető voltát. „Régi és új stílusú dallamok csak kivételképpen szerepelnek köztük, előfordulnak viszont a kötetlen szerkezetű, archaikus réteg ütempáros és recitatív képviselői (disznótoros kántálóknban, farsangi köszöntőkben, pünkösdlőkben, betlehemes játékok részleteiben.) A szokásdalok keleti eredete csak a regös-ének esetében valószínűsíthető, amit a Vajdaságban farsangi köszöntőként énekelnek (30-34. sz.)” Megállapítja, hogy középkori, majd barokk zenei hatások erősen érvényesülnek a jeles napi szokások dallamanyagában. Az egyházi énekekből is folyamatosan kerültek a századok folyamán dallamok a nép ajkára, bizonyítva az írásos magaskultúra és a szájhagyományos műveltség összefonódását, egymásra hatását. Ezeket a falusiak ajkán variálódott népeéneket is „szokásdalnak” tekinti Paksa Katalin.

Leírja továbbá, hogy az egyes énekes népszokások dallamait csak az esztendő meghatározott jeles napjain, ünnepkörei idején éneklék. De a dallam és a szokás nem mindig kötődik szorosan, kizárólagosan egymáshoz. Vannak egyetlen alkalomhoz fűződő dallamok, mint például a pünkösdlőké (111-135.sz.) és a farsangi köszöntőké (30-34.sz.). Egy-egy azonos ünnepkörön belül azonban egy bizonyos ének különböző szokásokban is szerepelhet. Ez különösen a karácsonyi ünnepkörre jellemző. A Bálint Sándor gyűjtéséből országosan ismert Kirje, kirje, kis dedecske kezdetű éneket bölcsőjáraskor (199.sz.), Szentcsalád-járaskor (182.sz.), karácsonyi köszöntőként (200-II., 210-212.sz.), és betlehemes játékban (243-VII., 253-III., 258-V.sz.) is éneklék. Vannak azonban olyan dallamok is, melyek a legkülönbözőbb ünnepekhez is társulhatnak, annak megfelelő másik szöveggel. A 19. században az írás-olvasás elterjedésével az „ad notam” technika a szokásdalokban is megjelent. Ez főként a búcsúénekek és a Szentcsalád-járás esetében kap szerepet a vajdasági hagyományban. Az Orgonahangok énekeskönyvből illesztettek például szövegeket ismert dallamokhoz a jó hangú, közös éneket-imát irányító előénekesek, ezzel nem egy esetben a dallam variálódását előidézve. Erről nyilatkozik is Dienes Pál 67 éves bácskertesi előénekes (179-II.sz.)

A közreadás szempontjairól is alapos tájékoztatást kaphatunk a Be-

vezető folytatásában. Az eddig megjelent publikációkon túl minden fel-
lelhető hangzó és kéziratos forrást figyelembe vett a kötet anyagának
összeállításakor Paksa Katalin, elsősorban a Vajdasági Magyar Népzenei
Archívumból és a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi
Kutatóközpont Zenetudományi Intézete népzenei gyűjteményéből, to-
vábbá Bodor Anikó jeles napi énekekben, szokásokban gazdag hagyaté-
kából, melyet a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet őriz. Így e könyv
együttesen mintegy 950 adatát a vajdasági szokások teljes dalkincsének
tekinthetjük, melyek közül a legkorábbi gyűjtés 1872-ből, a legújabb 2013-
ból való. A „népzeneidegen dalokat” a szerző nem vette figyelembe, iga-
zodva ezzel Bodor Anikónak a korábbi kötetekben alkalmazott közrea-
dási gyakorlatához.

A közölt dalok elsődleges forrásai a rendelkezésre álló hangfelvételek
voltak, melyeket a szerző nagyrészt saját maga jegyzett le. A publikált
forrásanyag vizsgálata során is a hangzó anyag szolgált alapul. Eseten-
ként találunk a kötetben kotta nélküli gyűjtéseket is, melyeket a szerző
néprajzilag fontosnak tartott, egykori dallamát megállapíthatónak tart-
va. A dalokat és énekes szokásokat a könyv a naptár szerinti rendben
tárja elénk. A hozzájuk fűzött rendkívül alapos és széleskörűen tájéko-
zató jegyzeteket esetenként az adatközlők hajdani elbeszélései, a szokás-
sal kapcsolatos megjegyzései teszik teljessé. Az ő szavaik közel hozzák
a mai olvasókhoz a régi ünnepi alkalmaknak ezt a színes világát.
A dalszövegek tájnyelvi közlése Bodor Anikó módszerét követi. A kötet
végén különböző nagyon jól használható fontos mutatók segítenek ben-
nünket a hatalmas anyagban való eligazodásban. A tájszavak és kevésbé
ismert kifejezések magyarázata pedig különösen érdekes olvasmány.

Ebből a csodálatosan gazdag szokásanyagból nehéz lenne kiválasztani
a legértékesebbet, legszebbet vagy legérdekesebbet, legkedvesebbet.
Egyaránt a szívünkhöz szól a maga módján mindegyik. Számomra nagy
élmény volt végignézni, végig énekelgetni a könyvet, és újra rácsodálko-
zni arra, hogy mennyire nem ismer határokat, mennyire egységes is a
magyar dalhagyomány. Hogy láthattam, e kötet lapjairól rám köszönnek
olyan adatok, melyeket korábban magam is feljegyeztem gyűjtőútjaim
során a békési névnapköszöntőkben, a nyíradonyi farsangi lótemetésben,
a csépai bögőtemetésben vagy betlehemes játékok szövegeiben.

A mai országosan igen népszerű *Fölszállott a páva* televíziós adások
látán, ebben a népdalok és táncok értékei iránt fogékony közhangulat-
ban különösen szerencsésnek és örömtelinek tartom egy ilyen hatalmas
munkával és szakértelemmel elkészített fontos kiadvány megjelentetését.
Most láthatjuk igazán egy ilyen kötet értékét! Köszönjük mindenkinek,
aki ehhez áldozatos munkájával hozzájárult, valamint a kiadását előse-
gítette! Kívánom hogy használják e könyvet sokan, merítsenek belőle,
a „tisztá forrásból”, mely minden generációnak „lelki táplálékot” adhat.

Bencze Lászlóné dr. Mező Judit